

Portrættegning af Wilhelm Friedemann Bach, ukendt kunstner, 18. århundrede

Wilhelm Friedemann's fingeraftryk?

Nogle værker er mere gådefulde end andre, de kræver særlig opmærksomhed og et ekstra stykke detektivarbejde – sådan et værk handler det følgende om: En sonate med to manuskriptkopier og to forskellige signaturer, den ene skriver Wilhelm Friedemann Bach og den anden Johann Gottlieb Graun. Hvem af de to herrer står bag musikken?

Sonaten er fabelagtig – et af de ypperste værker i bratschens ellers sparsomme repertoire fra den tid – hvilket selvfølgelig gør mysteriet om tilskrivelsen endnu mere spændende. Læs med når bratschist Marie Stockmarr Becker i samtale med violinist og forlægger Richard Gwilt gransker gåden om c-mol sonaten for bratsch og cembalo.

Af Marie Stockmarr Becker

Som barokbratschist er man ofte på udkig efter tidligt repertoire skrevet specifikt for bratschen – et instrument som oftest blev tildelt en rolle som mellemstemme eller ”fyld” (*ripieno*) i større ensembler og hvis stemme sjældent fik lov til at klinge udenfor den kontekst. For nogle år siden stødte jeg på en helt særlig sonate i c-mol for bratsch og cembalo, et fuldstændig fantastisk værk der virkelig fortjener opmærksomhed, men også et værk som er noget af et mysterie: sonaten er nemlig både tilskrevet Wilhelm Friedemann Bach (1710-1784) og hans mentor, Johann Gottlieb Graun (1703-1771).

Der er ingen tvivl om, at Wilhelm Friedemann Bach fik en solid musikalsk

opdragelse af sin far, men da Johann Sebastian Bach's talentfulde førstefødte søn nåede en alder af 16 år, blev han sendt afsted for at studere hos en anden central personlighed i 1700-tallets Europa, nemlig Johann Gottlieb Graun. Med en ansættelse som violinist, komponist og koncertmester ved Frederik den Store's hof, var Graun en af de mest ansete og indflydelsesrige musikere på den tid.

Graun fik naturligvis en betydelig musikalsk indflydelse på W. F. Bach – lytter man til deres musik, synes de to komponister i høj grad at være forankrede i det samme tonesprog. Derfor er det svært at bedømme hvem af de to herrer der kunne have komponeret c-mol sonaten for bratsch og cembalo. Sammenligner man værket med andre bratschsonater af Graun, opdager man

dog at c-mol sonaten er fuld af overraskende og improvisatoriske elementer der godt kunne pege på W. F. Bach som komponist, særligt taget i betragtning at sidstnævnte var en uovertruffen improvisator.

I den seneste tid har jeg beskæftiget mig med sonaten, som jeg sammen med cembalist Ilaria Macedonio har opført både i Danmark og i udlandet. I sommeren 2023 indspillede vi værket, som vi regner med at udgive i løbet af 2024. I forbindelse med det projekt, mødtes jeg med violinisten og musikforelæggeren Richard Gwilt som har lavet en kritisk udgave af c-mol sonaten. Min hensigt var at lære mere om værkets baggrund, høre om Gwilt's musikalske erfaringer og overvejelser relateret til arbejdet med udgivelsen, granske gåden om sona-

tens tilskrivelse og måske finde nogle af Graun's eller Wilhelm Friedemann's musikalske fingeraftryk. Her følger et udsnit af vores samtale som foregik over zoom og over hver sin rygende kaffekop, den ene i Malmö, den anden i Köln:

Hvordan fik du den idé at udarbejde en ny kritisk udgave af c-mol sonaten?

”Det var i forbindelse med at jeg indspillede J. G. Graun's sonate i B-dur. På det tidspunkt havde jeg allerede lyttet til c-mol sonaten, og da jeg begyndte at arbejde med Graun's B-dur sonate, slog det mig pludselig, hvor forskelligt jeg oplevede de to værker – de kunne næsten ikke være skrevet af den samme person! Jeg fik derfor lyst til selv at spille og udforske c-mol sonaten. Jeg opdagede dog hurtigt at der kun fandtes to udgaver af den, og at ingen af udgaverne var særligt klare og præcise i indholdet og informationerne. Det ene forlag udgav sonaten under navnet J.G. Graun, det andet forlag udgav under navnet W.F. Bach – således begyndte mit forlagsarbejde”.

Jeg forestiller mig at du sammenlignede c-mol sonaten og Graun's B-dur sonate – kan du give nogle konkrete eksempler på de forskelle og ligheder du oplever hos de to komponister?

”Spiller man c-mol-sonaten og derefter en af Grauns andre bratschsonater, kan man som sagt næsten ikke forestille

sig at den samme komponist skulle have skrevet værkerne – at den samme personlighed skulle stå bag. Men det fascinerende er, at Graun og Wilhelm Friedemann i allerhøjeste grad taler det samme tonesprog. Musikken kommer tydeligvis fra det samme udgangspunkt: rokokoen og udviklingen henimod idéen om musikalsk transparens og en regulær frasestruktur. Graun's musik er altid imødekommende, rar og relativt forudsigelig, selvom man i hans sonater også finder en del uregelmæssigheder. I c-mol-sonaten bryder komponisten derimod strukturen med en overraskende og dramatisk modulation allerede efter 11 takter af 1. satsen. Og i 2. satsen kommer introduktionen af det gentagne tema en takt tidligere end forventet. Sammenligner man c-mol sonaten med Graun's andre værker for bratsch, ser man også en meget forskellig tilgang til udviklingen af de virtuose og solistiske passager”.

I eksemplerne herunder, taget fra Graun's sonate i F-dur og c-mol sonaten, kan man med det blotte øje se forskel på tilgangen til de solistiske passager.

Kan du fortælle lidt mere om selve processen med at udarbejde din udgave?

”De to eksisterende manuskripter er ikke autografer, men manuskriptkopier fra ukendt hånd. Det ene opbevares på *Staatsbibliothek zu Berlin*, det andet

i *Library of Congress, Washington DC*. Sidstnævnte opbevarer c-mol sonaten i en samling som bærer titlen *Elff Trio von Em. Bach und 3 Trii von Friedemann Bach*, altså en stor samling trio sonater, hvoraf mange er fra C.P.E. Bach's hånd og enkelte er komponeret af W.F. Bach. I dette manuskript, følger c-mol sonaten direkte efter W.F. Bach's sonater for to traversfløjter, F. 47 og F. 48.

Begge biblioteker sendte mig papirkopier af værkerne – det var i tiden før alt blev digitaliseret! Først sammenlignede jeg de to manuskriptkopier nøje, hvorefter jeg meget grundigt begyndte at udarbejde en version ud fra begge. Jeg tilføjede kritiske kommentarer således at man kan se præcis fra hvilket manuskript informationerne er hentet. Ideen med denne udgave var at give en komplet og fuldt detaljeret kritisk kommentar, hvilket jeg gjorde. Den slags projekter er jeg mere eller mindre holdt op med nu, helt enkelt fordi det er altfor meget arbejde – c-mol sonaten tog mig flere måneder at udarbejde”!

Sammenlignede du c-mol sonaten med de to foregående fløjtesonater fra W.F. Bach's hånd i Washington manuskriptet?

”Nej, fløjtesonaterne er komponeret i en helt anden stil, meget mere rokoko, så det faldt mig ikke ind at sammenligne værkerne. Men til gengæld sammenlignede jeg c-mol sonaten med W.F.

I første eksempel, fra Graun's sonate i F-dur, 3. sats Allegro non tanto, ses en solistisk passage i form af en brudt treklangebevægelse først i cembaloet derefter i bratschen hvorefter instrumenterne forenes i en fælles slutning.

I det andet eksempel, fra c-mol sonaten (Richard Gwilt's udgave), 2. sats Allegro non troppo, ser man hvordan de solistiske passager er mere sammenvævede og hvordan de transformerer sig: først med triolbevægelserne i bratschen, derefter med en række opadgående skalabevægelser i cembaloet som munder ud i et solistisk 32-dels forløb. Eksemplet viser også tydeligt hvordan instrumenterne oftest akkompagnerer hinanden i de virtuose passager.

Bach's cembalokoncerter, som jeg havde indspillet med London Baroque kort tid inden. I cembalokoncerterne finder man samme slags musikalsk landskab som i c-mol sonaten: musikken skifter konstant fra en følelse eller affekt til en anden kontrasterende – det er helt skørt! De fleste stykker W.F. Bach skrev for cembalo er vilde, excentriske, fuldstændig kompromisløse og geniale”.

Ja, jeg forstår din tanke om at sammenligne c-mol sonaten med cembalo værkerne eftersom at bratschsonaten er skrevet for obligat cembalo og der er en del virtuose passager i cembalo stemmen. Det leder mig faktisk direkte til mit næste spørgsmål: Er man sikker på at c-mol sonaten er tænkt for cembalo, eller kunne den nærmere have været tænkt for et fortepiano?

”Der er meget stor sandsynlighed for at c-mol sonaten er ment for cembalo, for instrumentbetegnelsen *Cembalo* er brugt i

begge manuskriptkilder – men vi ved det selvfølgelig ikke med hundrede procents sikkerhed. Vi ved dog at instrumentbetegnelsen *Cembalo* på den tid refererede til cembaloet, mens instrumentbetegnelsen *Clavier* kunne betyde et hvilket som helst tasteinstrument. De kontrasterende dynamikker vi ser i c-mol sonaten er helt den samme type som dem, vi finder i W.F. Bach's cembalokoncerter. Vi bør også tage i betragtning at klaveret endnu ikke var så veludviklet og velfungerende som cembaloet dengang. Et stort, for den tid moderne, cembalo var højst sandsynligt i stand til at producere flere dynamikker end et af de tidlige klaverer”.

Værket er ikke dateret, men kan man gætte sig frem til en omtrentlig dato?

”Begge manuskriptkopier er udaterede, så den eneste måde man eventuelt ville kunne gætte sig frem på, vil være at kende Wilhelm Friedemann Bach's

musikalske stil og udvikling godt nok til at bruge dette som et pejlemærke for at sætte en omtrentlig dato på værket”.

– eller Grauns musikalske stil og udvikling!

”Ja... det kan endda være at værket er komponeret af en helt tredje komponist – måske nogen, vi ikke kender til... Men chancerne er små, stykket bærer efter min mening altfor mange af Wilhelm Friedemann's fingeraftryk. Og tanken om, at der skulle have været en anden samtidig komponist med så stort et talent, som vi ikke kender til, virker urealistisk”.

Tror du nogensinde vi finder ud af hvem det var der komponerede c-mol sonaten?

”I sidste ende er hverken sonatens dato eller tilskrivelse så vigtig”, smiler Richard Gwilt, ”det vi med sikkerhed ved er, at c-mol sonaten er et værk fra midten af 1700-tallet – og et værk af allerhøjeste rang”!

Marie Stockmarr Becker

Bratschist med musikalsk løbebane i Danmark, Skandinavien og Europa. Hun spiller bl.a. med ensembler som Concerto Copenhagen, Enghave Barok og Nordic Affect. Hun er uddannet i Paris, Basel og København. Marie er en dedikeret kammermusiker med en særligt interesseret i at udforske bratschen's tidlige repertoire.

Mere info på:
mariestockmarrbecker.com og
duostockmarrmacedonio.com

Richard Gwilt

Med næsten fyrré års erfaring som musiker i London Baroque og med undervisning på Trinity College of Music i London og Hochschule für Musik und Tanz i Köln, er Richard Gwilt anerkendt som en ekspert indenfor sit felt. Han har spillet og indspillet med mange orkestre, herunder the English Concert med Trevor Pinnock, Academy of Ancient Music med Christopher Hogwood og The English Baroque Soloists med John Eliot Gardiner. Han har også arbejdet med mange orkestre i Europa, herunder Anima Eterna med Jos van Immerseel og La Chapelle Royale med Philippe Herreweghe. Det er dog som kammermusiker, at Richard Gwilt har opbygget sit ry. Han var medlem af London Baroque i over 30 år (fra 1984 til gruppens opløsning i 2015) og har arbejdet med adskillige kammerensembler i hele Europa. Ved siden af sit arbejde som kammermusiker og lærer, er Richard Gwilt også aktiv som dirigent, komponist og musikredaktør. Som redaktør og udgiver koncentrerer han sig om ukendt og utilgængelig musik for strygeinstrumenter fra det 17. og 18. århundrede som han udgiver på sit eget forlag RG Editions. Hans seneste satsning, da pensionen nærmer sig, er at lave historiske buer.

Du kan finde mere information om Richard Gwilt på følgende hjemmesider:
www.gwilt.net og www.rgeditions.com

CUSTOS

Fokus på middelalder-,
renæssance- og barokmusik

Nr. 1, årgang 22 – Marts 2024 – Pris: 100 kr.

